

Περιεχόμενα

Κατάλογος Πινάκων	13
Κατάλογος Σχημάτων	15
Ευχαριστίες	17

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βιβλιογραφική ανασκόπηση	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ιστορική αναδρομή και ορισμός του παιχνιδιού	27
1.1 Το παιχνίδι των ενηλίκων	27
1.2 Το παιχνίδι μέσα στους αιώνες	28
1.3 Κυριότερες θεωρίες παιχνιδιού	31
1.3.1 Κλασικές θεωρίες (19ος και αρχές 20ού αιώνα)	32
1.3.2 Μοντέρνες θεωρίες (20ός αιώνας-μετά το 1920)	34
1.4 Ο ορισμός του παιχνιδιού	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Είδη παιχνιδιού και ανάπτυξη	43
2.1 Είδη παιχνιδιού	44
2.1.1 Κοινωνικοδραματικό παιχνίδι	44
2.1.2 Φανταστικό παιχνίδι	45
2.1.3 Οικοδομικό παιχνίδι	47
2.1.4 Δημιουργικό παιχνίδι	50
2.1.5 Πειραματικό/διερευνητικό παιχνίδι	52
2.1.6 Παιχνίδι με κανόνες	54
2.2 Προαπαιτούμενες αναπτυξιακές δεξιότητες και εν δυνάμει ικανότητες παιχνιδιού	57
2.2.1 Κοινωνικοσυναισθηματικές δεξιότητες	58
2.2.2 Γνωστικές δεξιότητες και διεργασίες	58
2.2.3 Κινητικές δεξιότητες	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Οι απαραίτητες και εν δυνάμει δεξιότητες για ώριμο παιχνίδι	63
3.1 Παιχνίδι προσποίησης: Κοινωνικοδραματικό και φανταστικό παιχνίδι	64
3.1.1 Ρόλος	64
3.1.2 Σενάριο	67
3.2 Οικοδομικό παιχνίδι	71
3.2.1 Στάδια οικοδομικού παιχνιδιού	71
3.3 Δημιουργικό παιχνίδι	75
3.3.1 Νοητική ευελιξία	77
3.3.2 Νοητική ευχέρεια	77
3.3.3 Πρωτοτυπία σκέψης	77
3.3.4 Ικανότητα μετασχηματισμών	78
3.3.5 Ικανότητα σύνθεσης	78
3.4 Πειραματικό/διερευνητικό παιχνίδι	80
3.4.1 Παρατήρηση	81
3.4.2 Πειραματισμός	81
3.4.3 Διατύπωση πρόβλεψης και υπόθεσης	81
3.4.4 Επίλυση προβλήματος	81
3.4.5 Ερμηνεία πληροφοριών	81
3.5 Παιχνίδι με κανόνες	83
3.5.1 Αυτορρύθμιση	83
3.5.2 Ικανότητα συγκέντρωσης	84
3.5.3 Ικανότητα διαμόρφωσης στρατηγικής	84
3.5.4 Επικοινωνία	84

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η σχέση παιχνιδιού, μάθησης και ανάπτυξης	91
4.1 Αναλυτικά προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης	91
4.1.1 Ελεύθερο και δομημένο παιχνίδι	93
4.1.2 Κέντρα παιχνιδιού	94
4.1.3 Προπαρασκευαστικές εμπειρίες	96
4.1.4 Μέθοδος Project	96
4.1.5 Δομημένες δραστηριότητες	97
4.2 Παιχνίδι, μάθηση και ανάπτυξη	100
4.2.1 Ανάπτυξη	100
4.2.2 Μάθηση	102
4.2.3 Νοητικά σχήματα/εμπειρίες	103
4.2.4 Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης (ZEA)	104
4.3 Παιχνίδι και ολόπλευρη ανάπτυξη	105
4.3.1 Το παιχνίδι ως εκφραστικό μέσο	110
4.4 Παιχνίδι και γνωστικά αντικείμενα	112

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Οι πολλαπλοί τρόποι εμπλοκής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι

των παιδιών	121
5.1 Διαδικασία εμπλοκής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών	122
5.1.1 Παρατήρηση	122
5.1.2 Οργάνωση	123
5.1.3 Αναστοχασμός	124
5.2 Κύριοι λόγοι εμπλοκής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών	125
5.3 Εμπλοκή της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών εντός και εκτός ρόλου	128
5.4 Άμεση και έμμεση εμπλοκή	130
5.4.1 Άμεση εμπλοκή	130
5.4.2 Έμμεση εμπλοκή	131
5.5 Τεχνικές δράματος ως μέσο εμπλοκής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι προσποίησης (κοινωνικοδραματικό και φανταστικό)	137
5.6 Τεχνικές Τζιάνι Ροντάρι	140
5.6.1 Το δημιουργικό λάθος	140
5.6.2 Το φανταστικό διώνυμο	141
5.6.3 Η πέτρα στη λίμνη	141
5.6.4 Παραμύθια από την ανάποδη	142
5.6.5 Παραμυθοσαλάτα	143
5.7 Δραματοποίηση	143
5.8 Κατάλληλες ερωτήσεις στο πλαίσιο του παιχνιδιού	145
5.9 Ζητήματα οργάνωσης στο παιχνίδι	146
5.9.1 Προπαρασκευαστικές εμπειρίες και χώρος	147
5.9.2 Κανόνες παιχνιδιού	149
5.9.3 Χρόνος και ευελιξία	150

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Παρατήρηση, τεκμηρίωση και αξιολόγηση παιχνιδιού . . . . .

6.1 Αρχικές αποφάσεις σχετικά με την παρατήρηση	156
6.2 Βασικά στοιχεία παρατήρησης του παιχνιδιού των παιδιών	158
6.2.1 Αναμενόμενες και εν δυνάμει δεξιότητες παιχνιδιού	158
6.2.2 Υλικά, κατασκευαστικά παιχνίδια, χώρος και πλαίσιο παιχνιδιού	160
6.2.3 Ρόλος νηπιαγωγού	161
6.2.4 Αναπτυξιακές και μαθησιακές εμπειρίες	161
6.3 Τρόποι παρατήρησης	162
6.3.1 Ανεκδοτική καταγραφή	163
6.3.2 Συνεχής παρατήρηση ή τρέχουσα καταγραφή	163
6.3.3 Παρατήρηση διάρκειας	163
6.3.4 Λίστα ελέγχου	164

6.3.5	Λίστα αναλογικής κλίμακας	165
6.3.6	Καταμέτρηση επεισοδίου	166
6.4	Ζητήματα οργάνωσης σχετικά με την παρατήρηση, την τεκμηρίωση και την αξιολόγηση	167
6.5	Τεκμηρίωση και αξιολόγηση στο πλαίσιο παιχνιδιού	171
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7		
	Προτάσεις πρακτικής και δραστηριότητες αναστοχασμού	181
7.1	Προτάσεις πρακτικής	181
7.1.1	Παραδείγματα εμπλουτισμού του παιχνιδιού	181
7.1.2	Παραδείγματα προγραμματισμού	184
7.1.3	Προτάσεις διασύνδεσης παιχνιδιού, μάθησης και ανάπτυξης	187
7.1.4	Προτάσεις παρατήρησης και τεκμηρίωσης του παιχνιδιού	189
7.1.5	Προτάσεις οργάνωσης της νηπιαγωγού για την τεκμηρίωση	191
7.2	Δραστηριότητες αναστοχασμού	192
 ΕΠΙΜΕΤΡΟ		205
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		207

Κατάλογος Πινάκων

2.1	Δεξιότητες για εισδοχή και αποδοχή άλλων στην ομάδα παιχνιδιού	60
3.1	Δράσεις για την υπόδυση ρόλου	66
3.2	Δράσεις για την εμπλοκή σε σενάριο	69
3.3	Πιθανοί λόγοι που εμποδίζουν τα παιδιά να εμπλακούν στο παιχνίδι και πρακτικές εισηγήσεις αντιμετώπισής τους	87
4.1	Προτάσεις για δομημένο παιχνίδι	94
4.2	Παραδείγματα κέντρων παιχνιδιού	95
4.3	Παραδείγματα θεματικών project με αντίστοιχα είδη και κέντρα παιχνιδιού	97
4.4	Εισηγήσεις διασύνδεσης δομημένων δραστηριοτήτων με είδη παιχνιδιού	98
4.5	Τομείς ανάπτυξης και αντίστοιχοι άξονες	101
4.6	Ενδεικτικά γνωστικά αντικείμενα και αντίστοιχοι άξονες	102
4.7	Κοινωνικοδραματικό παιχνίδι, διασύνδεση με τομείς ανάπτυξης και αντίστοιχοι στόχοι	105
4.8	Πειραματικό παιχνίδι, διασύνδεση με τομείς ανάπτυξης και αντίστοιχοι στόχοι	106
4.9	Παραδείγματα διασύνδεσης είδους παιχνιδιού και αντίστοιχων γνωστικών αντικειμένων	113
4.10	Φανταστικό παιχνίδι, διασύνδεση με γνωστικά αντικείμενα και αντίστοιχοι στόχοι	115
5.1	Παραδείγματα άμεσης και έμμεσης εμπλοκής της νηπιαγωγού	133
5.2	Τεχνικές δράματος, δεξιότητες παιχνιδιού και παραδείγματα πρακτικής	137
5.3	Προτάσεις οργάνωσης για κοινωνικοδραματικό και δημιουργικό παιχνίδι	151
6.1	Σύγκριση τρόπων παρατήρησης	169

Κατάλογος Σχημάτων

1.1	Ιστορική εξέλιξη παιχνιδιού	31
1.2	Κλασικές και μοντέρνες θεωρίες παιχνιδιού	37
4.1	Σχέση παιχνιδιού, μάθησης και ανάπτυξης	100
4.2	Δεξιότητες παιχνιδιού: Η τομή της μάθησης και της ανάπτυξης	103
5.1	Η διαδικασία εμπλοκής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών	125
5.2	Τρόποι και λόγοι εμπλοκής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών	129
5.3	Είδος εμπλοκής και δράσεις της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών	135
5.4	Απαραίτητα στοιχεία για την εφαρμογή της παιδαγωγικής του παιχνιδιού	153

Εισαγωγή

Παρατηρώντας τη γειτονιά μου, από το μεγάλο παράθυρο του σαλονιού, βλέπω ένα τσούρμο παιδιά να τρέχουν το ένα πίσω από το άλλο, φωνάζοντας και γελώντας, ενώ στην άλλη γωνία του δρόμου μια ομάδα γάτες κυνηγάνε η μία την άλλη, νιαουρίζοντας και γρυλίζοντας. Είναι επιστημονικά αποδεδειγμένο ότι το παιχνίδι αποτελεί απολαυστική, τις περισσότερες φορές, δράση για πολλά ζώα, κυρίως για τα θηλαστικά. Ο άνθρωπος είναι το θηλαστικό που εμπλέκεται περισσότερο σε διάφορες μορφές παιχνιδιού. Γι' αυτό είναι σημαντικό να μελετήσουμε αυτή τη δραστηριότητα παιχνιδιού και να σκεφτούμε πώς μπορούμε να την αξιοποιήσουμε θετικά για την ανάπτυξη του ανθρώπου, του παιδιού κατά την παιδική ηλικία (Brown, 2010).

Βιβλιογραφική ανασκόπηση για το παιχνίδι

Αδιαμφισβήτητα, το παιχνίδι είναι μια σημαντική έννοια για την προσχολική εκπαίδευση (που σε αυτό το βιβλίο θα αναφέρεται στις ηλικίες 3-6 χρόνων), καθώς έχει αποτελέσει σταθμό στην παιδαγωγική των μικρών παιδιών ερευνητικά, θεωρητικά και πρακτικά. Πολλοί ερευνητές έχουν μελετήσει τη θετική επίδραση της διαδικασίας του παιχνιδιού στην ανάπτυξη και στη μάθηση των παιδιών. Επιπλέον, πολλές εκπαιδευτικές πολιτικές και αναλυτικά προγράμματα έχουν στηριχθεί στο παιχνίδι ως μέσο μάθησης και οργάνωσης της μάθησης. Η διεθνής σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) αναφέρει στο Άρθρο 31 ότι τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν στο παιδί το δικαίωμα στην *ανάπαυση και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, στην ενασχόληση με ψυχαγωγικά παιχνίδια και δραστηριότητες που είναι κατάλληλες για την ηλικία του και στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή.*

Καταβάλλεται μια συνεχής προσπάθεια στον χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης σε όλες τις χώρες για να διατηρηθεί η παιδοκεντρική και παιγνιώδης μορφή των εμπειριών που προσφέρουμε στα παιδιά, καθώς τα στηρίζουμε

αναπτυξιακά και μαθησιακά. Οι δείκτες, τα επίπεδα, τα στενά μαθησιακά πλαίσια, η αγωνία της μετάβασης στην πρώτη τάξη του δημοτικού που ορίζονται από το κάθε Υπουργείο Παιδείας και από κυβερνητικές στοχευμένες πολιτικές στηρίζουν την ακαδημαϊκή γνώση και την καλλιέργεια ακαδημαϊκών δεξιοτήτων που θα επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα σχολικής επιτυχίας στα παιδιά (Russel, 2011· Miller & Almon, 2009). Όλα αυτά προκαλούν μια συνεχή ανησυχία και μας κρατούν σε εγρήγορση για το τι είναι πραγματικά σημαντικό για τα παιδιά του νηπιαγωγείου.

Το νηπιαγωγείο αποτελεί το πρώτο εκπαιδευτικό πλαίσιο όπου τα παιδιά έρχονται σε επαφή με την πρώτη τους συστηματική διδακτική εμπειρία, είτε αυτή είναι μέσω του παιχνιδιού είτε μέσω άλλων μορφών οργάνωσης της μάθησης (π.χ. μέθοδος Project, θεματικές ενότητες). Κυριότεροι στόχοι του νηπιαγωγείου είναι τα παιδιά να αποκτήσουν μια σειρά από ενδιαφέρουσες και δημιουργικές μαθησιακές εμπειρίες, να τους δοθούν ευκαιρίες να αναπτύξουν τις εν δυνάμει ικανότητες και δεξιότητές τους σε όλους τους τομείς και να αναπτύξουν ενθουσιασμό και ενδιαφέρον για τη μάθηση. Το παιδί είναι ένας άνθρωπος με παρελθόν, παρόν και μέλλον (Loizou, 2017a) και έχει κάθε δικαίωμα να συμμετέχει ενεργά στη διαδικασία μάθησής του, να αποδέχεται, να αμφισβητεί αλλά και να προτείνει ιδέες για ό,τι το αφορά στο εκπαιδευτικό πλαίσιο του νηπιαγωγείου (Loizou & Charalambous, 2017). Η εμπειρία της συν-δημιουργίας είναι κλειδί στην παιδαγωγική της προσχολικής ηλικίας, καθώς τα παιδιά και οι εκπαιδευτικοί μαζί βιώνουν καταστάσεις, οργανώνουν εμπειρίες, αμφισβητούν δεδομένα, μαθαίνουν και αναπτύσσονται. Έτσι, το παιχνίδι, ως ξεχωριστό δικαίωμα των παιδιών, αποτελεί ένα σημαντικό μέσο, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί εποικοδομητικά, ώστε να επιτευχθούν οι κυριότεροι στόχοι του νηπιαγωγείου που προαναφέρθηκαν. Η παιδαγωγική του παιχνιδιού αποτελεί τους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους η/ο νηπιαγωγός¹ ενεργεί πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το παιχνίδι, ώστε να προσφέρει και να ενισχύσει τις εμπειρίες των παιδιών προκειμένου να αναπτύξουν τις απαραίτητες δεξιότητες παιχνιδιού, σε όλα τα είδη παιχνιδιού, καθώς ταυτόχρονα εστιάζει στην ολόπλευρη ανάπτυξη και μάθησή τους (Rogers, 2011). Σε όλη αυτή τη διαδικασία η ενεργός εμπλοκή των παιδιών είναι απαραίτητη για τη δόμηση ουσιαστικών εμπειριών που έχουν νόημα για τα ίδια. Έτσι, η νηπιαγωγός λαμβάνει πραγματικά υπόψη την οπτική των παιδιών.

Η βιβλιογραφία αναφέρεται στη δυσκολία να δοθεί ένας ορισμός για το παιχνίδι λόγω της πολυπλοκότητας αλλά και των δυνατοτήτων που εμπεριέχει μια εμπειρία παιχνιδιού. Σε αυτό όμως που συμφωνούν όλοι είναι σε κάποια χαρακτηριστικά του παιχνιδιού. Αυτά αφορούν την ελευθερία στην επιλογή, το

εσωτερικό κίνητρο, την ενεργό εμπλοκή, την έλλειψη κανόνων από εξωτερικούς παράγοντες και την έμφαση στη διαδικασία παρά στο αποτέλεσμα (Brock, Dodds, Olusoga & Javris, 2016· Trawick-Smith, 2020). Σε γενικές γραμμές, το παιχνίδι αποτελεί μια αυτόβουλη δραστηριότητα των παιδιών, που τα οδηγεί σε ενδιαφέρουσες περιπέτειες μαζί με άλλα παιδιά. Αυτό φαίνεται και από έρευνες που εστιάζουν στις απόψεις των παιδιών και πώς τα ίδια κατηγοριοποιούν και ορίζουν το παιχνίδι. Οι Howard, Jenvey και Hill (2006) μελέτησαν το πώς τα ίδια τα παιδιά ορίζουν το παιχνίδι και έδειξαν ότι τα παιδιά ορίζουν μια δραστηριότητα ως παιχνίδι όταν αυτή περιλαμβάνει συνομηλίκους τους. Ακόμα, θεωρούν μια δραστηριότητα παιχνίδι όταν δεν περιλαμβάνει τη νηπιαγωγό. Επιπλέον, η έρευνα των Glenn, Knight, Holt και Spence (2012) έδειξε ότι τα παιδιά ορίζουν τα πάντα ως ευκαιρία για παιχνίδι, φτάνει να έχει ενδιαφέρον. Συγκεκριμένα, υποστηρίζουν ότι τα παιδιά αναφέρονται στις κινητικές δραστηριότητες, στις δημιουργικές δραστηριότητες, στα παιχνίδια με κανόνες, καθώς και στις αλληλεπιδραστικές δραστηριότητες ως παιχνίδι. Σε αυτή την έρευνα τα παιδιά δήλωσαν ότι μπορούν να παίξουν σε οποιονδήποτε χώρο και με οποιονδήποτε, φτάνει το άτομο να μην είναι βαρετό και να μην τους επιβάλλει τον τρόπο με τον οποίο θα παίξουν. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε την οπτική των παιδιών, ώστε αυτή να καθοδηγεί την πρακτική μας και να λειτουργούμε σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο, το οποίο θα επιφέρει σίγουρα καλύτερα αποτελέσματα.

Οι όροι παιχνίδι ή/και παιγνιώδης μάθηση συχνά χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν την παιδαγωγική στήριξη του παιχνιδιού στο νηπιαγωγείο. Η παιγνιώδης μάθηση είχε και έχει σε αρκετές χώρες στον αντίποδά της τη δασκαλοκεντρική μάθηση (έμφαση στους μαθησιακούς στόχους που θέτει η εκπαιδευτικός), καθώς η πρώτη είναι αυτή που περιλαμβάνει περισσότερο παιχνίδι και παιδοκεντρικές μεθόδους διδασκαλίας, φανερώνοντας θετικά μαθησιακά αποτελέσματα, στον γραμματισμό και στα μαθηματικά (Stagnitti & Lewis, 2015· Fisher, Hirsh-Pasek, Newcombe & Golinkoff, 2013), σε σχέση με τη δεύτερη μέθοδο. Στο ίδιο πλαίσιο επικρατεί η λανθασμένη διχοτομική προσέγγιση, το παιχνίδι λειτουργεί ενάντια στη μάθηση. Δηλαδή τα παιδιά στο παιχνίδι απλώς διασκεδάζουν, ενώ για να μάθουν θα πρέπει να εμπλέκονται σε άλλες μορφές οργάνωσης της μάθησης. Συγκρίνοντας τις εμπειρίες μάθησης και τις εμπειρίες παιχνιδιού, οι Pramling Samuelsson και Johansson (2006) αναφέρουν ότι υπάρχουν στοιχεία μάθησης στο παιχνίδι αλλά και στοιχεία παιχνιδιού στη μάθηση. Αυτό είναι φυσικά εφικτό όταν αναφερόμαστε στην παιγνιώδη μάθηση, όπου το παιχνίδι αποτελεί ένα κύριο εργαλείο για τη διδασκαλία.

Ένα άλλο δίπολο που αναφέρεται στη βιβλιογραφία είναι ο ρόλος του παιχνιδιού στην ανάπτυξη (άρα στους διάφορους τομείς ανάπτυξης) και στις μαθησιακές γνώσεις και ικανότητες (άρα στα γνωστικά αντικείμενα). Πολλές είναι οι έρευνες που υποστηρίζουν το παιχνίδι ως μέσο ενίσχυσης τόσο της

ανάπτυξης όσο και της μάθησης. Το παιχνίδι ως παιδαγωγική προσέγγιση έχει μελετηθεί σε σχέση με τους τομείς ανάπτυξης των παιδιών και με τα γνωστικά αντικείμενα. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις μαθησιακές εμπειρίες των παιδιών με τον γραμματισμό και τα μαθηματικά, όπου το παιχνίδι υποστηρίζεται ως η κύρια μέθοδος που προσφέρει στα παιδιά του νηπιαγωγείου τις εμπειρίες που χρειάζονται για να ενισχυθούν ακαδημαϊκά, καθώς επίσης και στη θετική επίδραση του παιχνιδιού στις κοινωνικοσυναισθηματικές (Cohen & Gadassi, 2018) αλλά και νοητικές δεξιότητες (Bodrova & Leong, 2018) των παιδιών. Στο πλαίσιο του παιχνιδιού προσποίησης, για παράδειγμα, τα παιδιά φανερώνουν ικανότητες αυτορρύθμισης και αφαιρετικής σκέψης (Berk & Myers, 2013· Matthews, Cocking & Corple, 2018). Είναι πολλές οι εμπειρικές έρευνες αλλά και οι πρακτικές παραδοχές των εκπαιδευτικών που υποστηρίζουν το παιχνίδι ως μέσο ανάπτυξης και μάθησης.

Οι άνθρωποι γεννιούνται με τη δυνατότητα να παίζουν, αλλά, όπως όλες οι εν δυνάμει ικανότητες του ανθρώπου, έτσι και το παιχνίδι χρειάζεται εξάσκηση. Υπό αυτό το πρίσμα πρέπει να αναλογιστούμε τις δεξιότητες παιχνιδιού που μπορούν να αναπτύξουν τα παιδιά. Πολλές φορές αυτές οι δεξιότητες σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με στοιχεία της ανάπτυξης ή/και της μάθησης των παιδιών. Αυτό το πλαίσιο διασύνδεσης του παιχνιδιού με την ανάπτυξη και τη μάθηση θα στηρίζεται πάντα στην παιδαγωγική αρχή της προσχολικής αγωγής ότι το κάθε παιδί είναι μοναδικό και ξεχωριστό και ότι έχει τους δικούς του ρυθμούς ανάπτυξης και μάθησης. Η βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι τα παιδιά παίζουν με διαφορετικούς τρόπους και ότι εμπλέκονται σε διαφορετικά επίπεδα παιχνιδιού ανάλογα με τις εμπειρίες και τις ικανότητές τους (Corple & Bredekamp, 2009). Είναι ξεκάθαρο ότι όσο πιο πολλές ποιοτικές εμπειρίες παιχνιδιού προσφέρονται που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες, στα ενδιαφέροντα και στους ρυθμούς του παιδιού, τόσο πιο πιθανό είναι να τις αναπτύξει και να φτάσει σε αυτό που ορίζει η βιβλιογραφία ως *ώριμο παιχνίδι*. Το ώριμο παιχνίδι, όπως το ορίζουν ο Elkonin (2005) και οι Leong και Bodrova (2012), σχετίζεται με το παιχνίδι προσποίησης και συγκεκριμένα με τις ανεπτυγμένες ικανότητες των παιδιών να οργανώνουν και να δημιουργούν πλούσια σενάρια, να αναλαμβάνουν σχετικούς ρόλους αξιοποιώντας αποτελεσματικά τη συμβολική χρήση αντικειμένων και τη γλώσσα σε ένα ανεπτυγμένο εύρος χρόνου.

Το ώριμο παιχνίδι, όπως χρησιμοποιείται σε αυτό το βιβλίο, αναφέρεται σε όλα τα είδη του παιχνιδιού και αφορά: 1) τις αναμενόμενες ικανότητες παιχνιδιού, ανάλογα με το είδος παιχνιδιού (βλέπε Κεφάλαιο 3), 2) την εποικοδομητική συνεργασία και αλληλεπίδραση των παιδιών και 3) το αυτοκατευθυνόμενο και ανεξάρτητο από τον ενήλικα παιχνίδι. Το ώριμο παιχνίδι ορίζεται στη βάση της Ζώνης Επικείμενης Ανάπτυξης του κάθε παιδιού ξεχωριστά (Loizou, 2017b) και σέβεται τη μοναδικότητα και τους ρυθμούς του κάθε παιδιού.

Για κάθε είδος παιχνιδιού η βιβλιογραφία αναφέρει αναμενόμενες ικανότητες ή δεξιότητες (π.χ. κοινωνικοδραματικό παιχνίδι· Leong & Bodrova, 2012· Loizou, 2017c), πιθανά στάδια εξέλιξης (π.χ. οικοδομικό παιχνίδι) και ανάπτυξης του παιχνιδιού (π.χ. κοινωνικό παιχνίδι – Parten). Αυτά θα πρέπει να καθοδηγούν την κάθε νηπιαγωγό ώστε να στηρίζει τα παιδιά προς το ώριμο παιχνίδι. Υπάρχουν προϋποθέσεις για την ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων στα διάφορα είδη παιχνιδιού. Αυτές μπορεί να σχετίζονται με το ίδιο το παιδί, τις δυνατότητες και τις εμπειρίες του, τη νηπιαγωγό και τον ρόλο που επιλέγει να έχει στο παιχνίδι, το αναλυτικό πρόγραμμα το οποίο εφαρμόζει, τον χρόνο που αφιερώνει ένα σχολείο στο παιχνίδι, καθώς και τα υλικά και τον χώρο που προσφέρονται για παιχνίδι. Το ηλικιακό εύρος των 3-6 χρόνων που πλαισιώνει την προσχολική εκπαίδευση προσδιορίζει και την πορεία του ώριμου παιχνιδιού. Είναι ξεκάθαρο ότι ηλικιακά τα παιδιά βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης και αυτό πρέπει να λαμβάνεται πάντα υπόψη. Με πολλές, πλούσιες και διαφοροποιημένες εμπειρίες παιχνιδιού, τα παιδιά του νηπιαγωγείου μέχρι το τέλος της προσχολικής τους εμπειρίας μπορούν να φτάσουν σε επίπεδα ώριμου παιχνιδιού στη βάση των ατομικών τους ικανοτήτων.

Ένα άλλο δίλημμα στη βιβλιογραφία σχετικά με το παιχνίδι αποτελεί ο ρόλος της νηπιαγωγού σε αυτό. Ανάλογα με την παιδαγωγική και φιλοσοφική προσέγγιση που επιλέγουμε, καταλήγουμε να προσεγγίζουμε το συγκεκριμένο θέμα διαφορετικά. Το δίλημμα, η διαφωνία θα μπορούσε να πει κάποιος, που επικρατεί στη βιβλιογραφία αφορά το αν θα πρέπει να εμπλέκεται η νηπιαγωγός στο παιχνίδι των παιδιών. Οι υποστηρικτές της μη εμπλοκής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών ισχυρίζονται ότι η εμπλοκή της μπορεί να μετατρέψει το παιχνίδι σε δραστηριότητες ή να οδηγήσει τα παιδιά να παίζουν με τον έναν μοναδικό και σωστό τρόπο που δείχνει η ίδια, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους. Επίσης, οι υποστηρικτές της μη εμπλοκής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών δηλώνουν ότι, αφού το παιχνίδι θεωρείται δικαίωμα, ευθύνη και ανάγκη του παιδιού, τότε η νηπιαγωγός δεν πρέπει να έχει λόγο σε αυτό. Αυτοί που υποστηρίζουν την εμπλοκή της νηπιαγωγού αναφέρουν ότι, εάν δεν εμπλακεί η νηπιαγωγός στο παιχνίδι των παιδιών, τότε η εμπειρία τους μπορεί να είναι χαοτική και να χαθούν ουσιαστικές ευκαιρίες μάθησης και ανάπτυξης. Ακόμα, οι υποστηρικτές της εμπλοκής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι θεωρούν ότι δεν είναι όλα τα παιδιά που ξέρουν να παίζουν ή μπορούν να φτάσουν σε επίπεδα ώριμου παιχνιδιού, άρα χρειάζονται τη στήριξη της νηπιαγωγού, όπως τη χρειάζονται για τόσα άλλα ζητήματα που σχετίζονται με την ανάπτυξη και τη μάθησή τους.

Παρακάτω παρατίθεται και υποστηρίζεται η έρευνα που έχει διεξαχθεί προκειμένου να αναδειχθεί η σημαντικότητα της εμπλοκής της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών, τονίζοντας και τους κατάλληλους τρόπους εμπλοκής της.

Οι Trawick-Smith και Dziurgot (2010) έχουν μελετήσει την εμπλοκή του ενήλικα στο παιχνίδι των παιδιών στην Αμερική και αναφέρουν ότι η εκπαιδευτικός, αφού παρατηρήσει τα παιδιά, θα πρέπει να αποφασίσει το είδος της εμπλοκής της, ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των παιδιών. Αναφέρονται λοιπόν σε επιτυχημένες και μη επιτυχημένες προσπάθειες εμπλοκής, ανάλογα με τη δράση της νηπιαγωγού και την αντίστοιχη ανάγκη των παιδιών.

Η Fleeer (2015) μελέτησε την εμπλοκή της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών στην Αυστραλία. Αναφέρει μια τυπολογία παιχνιδιού όπου η εκπαιδευτικός βρίσκεται κοντά στα παιδιά κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, οι προσδοκίες της κατά τη διάρκεια της εμπλοκής συνάδουν με τις προσδοκίες των παιδιών και ακολουθεί το παιχνίδι τους. Με άλλα λόγια, εμπλέκεται στο παιχνίδι των παιδιών, δίνοντας έμφαση στη συλλογικότητα της αλληλεπίδρασης και στη διατήρησή της.

Πολλές είναι οι έρευνες που θεωρούν την εμπλοκή της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών ουσιώδη και προτείνουν μοντέλα εμπλοκής με συγκεκριμένες προτάσεις για τις κατάλληλες δράσεις εκ μέρους της (Lobman, 2005· Gmitrova, 2013· Lindqvist, 2003). Πιστεύω λοιπόν ότι η εμπλοκή της νηπιαγωγού στο παιχνίδι των παιδιών αποτελεί μια βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική εφαρμογή της παιδαγωγικής του παιχνιδιού και για την κατάλληλη ανταπόκριση στις ανάγκες των παιδιών.

Μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση προτείνεται από τους Hakkarainen, Brèdikytè, Jakkula και Munter (2013), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο ρόλος της εκπαιδευτικού στο παιχνίδι των παιδιών είναι σημαντικός και ότι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να γίνουν αληθινοί συνέταιροι στο παιχνίδι των παιδιών. Μέσω της έρευνάς τους, στη Φινλανδία, προτείνουν τα στάδια που πρέπει να ακολουθεί η εκπαιδευτικός ώστε η εμπλοκή της στο παιχνίδι των παιδιών να είναι επιτυχημένη. Σε αυτά περιλαμβάνονται: 1) η παρατήρηση του παιχνιδιού των παιδιών για να συλλάβει η εκπαιδευτικός την ιδέα τους· 2) η συμμετοχή της εκπαιδευτικού σε συνεργατικό παιχνίδι με τα παιδιά· 3) η σύνδεση, μέσω της κοινής εμπειρίας και των κοινών στόχων, της εκπαιδευτικού και των παιδιών στο πλαίσιο παιχνιδιού. Αυτή η διαδικασία θα διαφοροποιήσει τόσο το παιχνίδι των παιδιών όσο και της εκπαιδευτικού.

Οι Pramling, Wallerstedt, Lagerlöf, Björklund, Kultti, Palmér, Magnusson, Thulin, S., Jonsson και Pramling Samuelsson (2019) από τη Σουηδία προτείνουν, μέσω θεωρητικής και εμπειρικής ανάλυσης της παιδαγωγικής της προσχολικής, καθώς και του παιχνιδιού, τη διδακτική που αφορά την ανταπόκριση του ενήλικα στο παιχνίδι των παιδιών (play responsive teaching). Οι συγκεκριμένοι ερευνητές υποστηρίζουν το ελεύθερο παιχνίδι των παιδιών αλλά θεωρούν σημαντικό το επίπεδο ανταπόκρισης της νηπιαγωγού προς τις ανάγκες των παιδιών, αναπτυξιακές και μαθησιακές, και υποστηρίζουν ότι η εμπλοκή της

νηπιαγωγού θα στηρίξει και θα ενισχύσει το παιχνίδι των παιδιών προς νέα μονοπάτια.

Κλείνοντας αυτή την περιήγηση στη βιβλιογραφία για το παιχνίδι, αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές χώρες και οργανισμοί εστιάζουν στο παιχνίδι και προσπαθούν να το προωθήσουν ως σημαντικό παράγοντα στις εκπαιδευτικές εμπειρίες των παιδιών εντός και εκτός σχολείου. Πολλές είναι οι μελέτες που έχουν διεξαχθεί από ειδικούς που αναδεικνύουν τις δυνατότητες του παιχνιδιού και προτείνουν δράσεις και αλλαγή σε πολιτικές, προωθώντας την εφαρμογή του παιχνιδιού.

Το Άρθρο 31 της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, 1989), το οποίο αναφέρεται στο δικαίωμα των παιδιών στο παιχνίδι, δεν υιοθετείται με τον σωστό τρόπο από τις κυβερνήσεις. Για τον λόγο αυτόν συντάχθηκε ένα πρωτόκολλο που επεξηγεί με λεπτομέρεια στις κυβερνήσεις πώς να εφαρμόζουν το Άρθρο 31. Επί τούτοις, ο διεθνής οργανισμός για το παιχνίδι (International Play Association) συνέταξε μια περίληψη αυτού του εγγράφου προκειμένου να διευκολύνει την κατανόηση και πρόσβασή του (Davey & Lundy, 2011). Περαιτέρω, οι Lester και Russell (2008, 2010) έχουν ετοιμάσει ειδικά κείμενα που αναδεικνύουν το παιχνίδι ως δικαίωμα των παιδιών και αναφέρουν πόσο σημαντικό είναι στη ζωή τους, με έμφαση την πολιτική και πρακτική εφαρμογή του. Πολλοί οργανισμοί και θεσμοί [π.χ. European Early Childhood Education Research Association (EECERA), British Educational Research Association (BERA), National Association for the Education of young children (NAEYC), American Educational Research Association (AERA), UK's Children's Play Policy Forum, The Children's Play Policy Forum, Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, Αμερικανικός Οργανισμός Παιδιάτρων], που υποστηρίζουν την προσχολική εκπαίδευση ερευνητικά και πρακτικά, έχουν ετοιμάσει ειδικά κείμενα που αφορούν το παιχνίδι, προωθώντας έτσι την εφαρμογή του. Είναι ξεκάθαρο ότι το παιχνίδι είναι άκρως σημαντικό από πολλές πτυχές και απασχολεί ποικιλοτρόπως κυβερνήσεις, εκπαιδευτικούς οργανισμούς, εκπαιδευτικούς, γονείς και παιδιά.

Ολοκληρώνοντας, θέλω να επισημάνω ότι σε αυτό το βιβλίο σημαντικοί πυλώνες της παιδαγωγικής του παιχνιδιού είναι ότι 1) το παιχνίδι είναι άκρως σημαντικό για την ανάπτυξη και μάθηση των παιδιών· 2) το παιχνίδι αποτελεί πλαίσιο για να αναπτυχθούν και να μάθουν τα παιδιά, αλλά και να φτάσουν σε επίπεδα ώριμου παιχνιδιού μέσω των κατάλληλων και διαφοροποιημένων εμπειριών τις οποίες συν-οικοδομούν με τη νηπιαγωγό· 3) η εμπλοκή της νηπιαγωγού είναι επιθυμητή και απαραίτητη, αρκεί να γίνεται με τους κατάλληλους τρόπους και, τέλος, 4) κάθε παιδί είναι μοναδικό, με διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης και μάθησης, και έχει λόγο σε όλα που το αφορούν.